

Asya Krizinin Türkiye Ekonomisine Etkileri Neler Olabilir.

Yrd. Doç. Dr. Şevki ÖZBİLEN
Muğla Üniversitesi, İİBF Öğretim Üyesi

1997 yılının ikinci yarısının başlarında Tayland'da başlayan ve kısa zamanda tüm bölge ülkelerini etkisi altına alan Doğu Asya Krizi, bu tarihe kadar bütün dünya ülkelerini kendisine hayran bırakan ve uyguladığı modellerle diğer ülkelere örnek olan sözü geçen ülkeler, krizle birlikte bütün dikkatleri üzerine çekmiştir. Krizin etkileri sadece bölge ülkeleriyle sınırlı kalmamış, bütün dünya ülkelerini doğrudan veya dolayısıyla etkilemiştir.

Bu çalışmamızda, özellikle krizin Türkiye ekonomisi ithalata olan etkileri üzerinde duracak, ve ithalatımız açısından alınabilecek önlemlere yer verilecektir.

Krizin Dünya ve Türkiye Ekonomilerine Etkileri

Doğu Asya ülkeleri, 1997 yılının ortalarında krizin ortaya çıkmasıyla birlikte, bölge ülkeleri paralarını yüksek oranlarda devalüe etmek zorunda kalmışlardır. Bu devalüasyonların uluslararası ticaretteki etkileri, ihracat bağlantılarının kurulup, sözleşmelerin yapılması müteakip malların naklinin gerçekleştirilmesinin 4-6 ay kadar sürecek olması nedeniyle, ancak 1998 yılının ortalarına doğru görülecektir. Temmuz 1997'den bu yana paraları önemli oranda ucuzlayan bu ülkeler, devalüasyon öncesinde yüksek fiyatlar dolayısıyla satamayıp stokta bekletmek zorunda kaldıkları malları ihraç edebilmek için önemli bir fiyat avantajı elde etmişlerdir. Ancak, bölge ülkelerinin paralarındaki bu değer kaybı, bu ülkelerin ithalatlarını daha pahalı hale getirecek, özellikle Singapur, Tayland ve G. Kore gibi yerli hammadde yetersiz olup, üretim için ithal hammaddeye bağımlı ülkeler, bu fiyat avantajını büyük ölçüde kaybedeceklerdir. Bu ülkelerin ekonomik krizden reel olarak elde ettikleri bafıca fayda, emek gücünün değerinin dolar bazında ucuzlamasıdır.

Öte yandan, söz konusu ülkeler, IMF ile imzalayacakları "stand-by" anlaşması çerçevesinde öncelikle bankacılık sistemlerini düzelterek, geçici önlemler almak yerine, ekonomide köklü yapısal önlemler almaya karar verdikleri takdirde, mevcut güçlü endüstriyel ve teknolojik potansiyellerine kriz

ortamından bir an önce kurtulmanın da vereceği motivasyon da eklenince uluslararası piyasalara güçlü bir şekilde çıkabileceklerdir. “Stand-by” anlaşmasının yerel hükümetler tarafından samimi ve doğru bir şekilde uygulanması ise, krizin oluşturduğu panik sırasında ülke dışına kaçan sermayenin tekrar gelmesine yol açabilecektir.

Bu krizden en çok, Doğu Asya ülkelerinin elde ettikleri önemli rekabet gücünden kısa vadede milli paralarının değerini henüz deifftirmemiş olan ve son bir iki yıldır parası deöerlenmeye baflayan Hong Kong ve Japonya gibi ülkeler etkilenebilecektir. Orta ve uzun vadede ise, Doğu Asya ülkelerinin baflta ABD olmak üzere geleneksel pazarlar ile bu ülkelerle aynı ya da benzer mal üretip uluslararası pazarlara sunan rakip ülkeler etkilenecektir. Söz konusu ülkeler arasında özellikle G.Kore'nin geleneksel olarak güçlü olduğu ve devalüasyonla var olan gücünü perçinleiftirdiği, demir çelik, elektronik ekipman, otomotiv sanayi, tekstil ve deri ekipman gibi sektörlerde, dünya pazarlarındaki dengeleri sarsabilecek etkiler yaratabileceği öngörülmektedir. G.Kore'den baflka Tayvan, Singapur ve Malezya'ya da bu çerçeveye alırsak, Doğu Asya'nın ihracat seferberliği, dünya ekonomilerinde oldukça fazla taşı yerinden oynatacağa benzemektedir. Bu ülkelerden mal alan ülkeler eskiye nazaran daha ucuz mamuller alarak ithalatlarında bir patlama yaşlayabilecekleri gibi, söz konusu ülkelere mal satanlar ise eskiye nazaran daha pahalı mal satarak o ülke pazarı itibariyle rekabet avantajlarını kaybetme noktasına gelebileceklerdir.

Krizin ülkemiz ticaretine yönelik etkilerini kısa ve orta vadeli etkiler olarak deöerlendirmek gerekir. Kısa vadede, krizin sonuçlarının ülkemiz iç piyasasına yansımalarının daha sınırlı olacağı, bununla birlikte, orta vadede söz konusu ülkeler ile aynı ya da benzer mal üreten ve bunu dünya piyasalarında pazarlayan firmaların ciddi bir rekabetle karşılaşabileceği ve belki de önemli oranda pazar kaybına uğrayabileceği düşünölmektedir. Zamanla krizin etkileri iç piyasalarda daha yoğun bir şekilde hissedilebilecek ve son yıllardaki borçlanma politikalarının bir sonucu olarak TL'nin dolar karşısında reel olarak değer kazanması nedeniyle dünya piyasalarında Doğu Asya ülkelerine karşı rekabet avantajını kaybeden ihracatçılarımız, pazar paylarını kaybetme noktasına gelebileceklerdir. Diğer taraftan, TL'nin son üç yılda ortalama yıllık %6-7 oranında değer azanması, ihracatçıların pahalılaşmasını yanısıra, ithalatçıların ucuzlatmaktadır. Bu bağlamda, Doğu Asya ülkelerindeki devalüasyonlarla birlikte, bu ülkelerden yapılacak ithalatta önemli bir artış beklenbilir. Bu nedenle de, söz

konusu ülkelerden yapılan ithalatın seyri düzenli olarak takip edilmek durumunda.

Oysa, Türkiye devleti kriz konusunda biraz fazlaca pasif bir tutum içindedir ve bekle gör politikası izlemektedir. Krizin ilk dalgası MKB’da kendini hissettirmiştir. Bu bir bölge etkisidir. Tedbir alınmaz ise, yakın bir gelecekte oluşabilecek bir krizden daha fazla etkilenmesi kaçınılmaz olacaktır. Rusya’daki devalüasyon söylentileri ile, yeni bir krizin kapılarını çaldığı hissedilmektedir. Rusya borsasında meydana gelmesi muhtemel bir konjonktürden Türkiye doğrudan etkilenmek durumunda. Bu yazının hazırlanmasında (Temmuz ayı başı), böyle bir olasılığın giderek arttığı hissedilmektedir.

Krizin Türkiye açısından olumsuz sonuçları, global talep daralması neticesinde yaşanacak olan ticaret yavaşlığı ve satış yavaşlığı etkilerdir. Bu etkilerle Türkiye, bazı ürünlerde yoğun rekabetle karşılaşabilecektir. Türkiye için olumlu sayılabilecek etkiler ise, ucuz ithal girdi olanaklarının doğması ve Türkiye’nin bölgeden kaçan yabancı sermayeyi çekebilecek alternatif bir ülke konumunda olmasıdır. Ancak, yüksek enflasyonun süreklilik kazandığı bir ülke olan Türkiye, yabancı sermaye için ne kadar cazip olacaktır, flübelidir. Türkiye dışardan bakıldığında zaman, rant getirisi yüksek olması nedeniyle, menkul kıymetler alan daha çok yabancı sermayeyi çekme özelliği taşımaktadır. Ancak, son vergi düzenlemeleri ile, bu cazibesini bir miktar da olsa kaybetmek riskini taşımaktadır. Yatırımcı ülkeye yatırım yapmak üzere gelmemekte, borsadan veya hazineden yüksek faizli devlet kağıtlarını almak üzere gelmektedir. Bu ikilemi iyi değerlendirmek gereği vardır.

Türkiye İthalatının Yapısı Nasıldır?

Doğu Asya ülkelerinin para birimlerini devalüe ederek tekrar ihracatta rekabet güçlerini artırmaları, benzer ihracat ürünlerinde Türkiye’yi etkileyebilir. Bu bağlamda, AB ile Gümrük birliği içinde bulunmamızın yararları burada ön plana çıkabilir.

Doğu ve Güney Asya ülkelerinde yaşanmakta olan ekonomik krizi, ülkemiz açısından olumlu yönlere çekerek değerlendirmek de mümkündür. Ekonomik büyüme ve kapasite kullanım oranları ile ithalat hacmi arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır. Bu itibarla, yüksek büyüme hızlarının yaşandığı dönemlerde, özellikle hammadde ve yatırım maddeleri ithalatındaki artışlar

açısından çeşitli zorluklar ortaya çıkmaktadır. Sektörler bazında krizin yarattığı ucuzlama henüz Türk firmalarının maliyetlerine yansımış durumda değildir. Deri sektöründe dünyanın en büyük hammadde tüketicisi olan ve ABD pazarında ilk sırada yer alan Güney Kore'nin içinde bulunduğu şartlar sonucu, dünya deri sektörüyle birlikte Türk deri sanayi de gelişmelerden olumsuz olarak etkilenmektedir. Bununla birlikte, G.Kore'de üretimin durma noktasında olması Türk deri sanayine ABD pazarında olabilecek bu boşluğu değerlendirme fırsatını sağlamaktadır. Etkilenen sektörlerden biri de deniz taşımacılığı sektörüdür. Kriz içindeki ilkelerden navlun bedellerini tahsil edemeyen firmalar, bu ülkelere gemi kiralamaktan vazgeçmektedirler. Bu da, deniz taşımacılığı sektörünü rahatsız etmektedir.

1997 yılında açıklanan istatistik veriler, söz konusu yıl için hedeflenen %7.1 oranında ithalat artışı ile 46 milyar \$ olarak revize edilen ithalat rakamının gerçekleşeceğini göstermektedir. Bu şekilde 1997 yılındaki büyüme hızında hedeflenen %6'lık artışla paralel olarak, özellikle hammadde ve yatırım malları ithalatında ekonominin ihtiyaçlarına yönelik olan bir artış gerçekleşecektir.

Ayrıcadaki Tablo 1'den de görüleceği gibi, ithalatımız 1996 Ocak-Kasım döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre %21.9 oranında artarak 38.3 milyar \$ olarak gerçekleşirken, 1997 yılının aynı döneminde %9.4 oranında artarak 41.9 milyar \$ olmuştur. Bu durum, ithalat artış hızında nisbi bir azalmanın varlığına işaret etmektedir.

Tablo 1. İthalatın Durumu (Milyon \$)

1995 (Ocak-Kasım)	31.39	
1996(Ocak-Kasım)	38.278	Artış %21.9
1997(Ocak-Kasım)	41.893	Artış %9.4

1997 yılının Ocak-Kasım dönemi ithalatının ana mal gruplarına göre dağılımını da aşağıdaki Tablo 2'den izlemek mümkündür.

Tablo 2-İthalat Kalemleri (Milyon \$)

Mal Grupları	1995	1996	1996(Ocak/Kasım)	1997(Ocak/Kasım)
Yatırım maddeleri	10,488	13,236	11,683	13,228
Hammaddeler	20,806	22,858	20,786	21,538
Tüketim Maddeleri	4,414	6,640	5,810	7,127
Toplam	35,709	42,734	38,278	41,893

Yatırım maddeleri ithalatı bir önceki yılın aynı dönemine göre, %13.2 oranında artış göstererek 13.228 milyon \$, tüketim maddeleri ithalatı %22.7 oranında artışla 7.126 milyon \$, hammadde ithalatı ise %3.6 oranında artarak 21.538 milyon \$ olmuştur.

1997 yılı Ocak-Kasım dönemi ithalatının sektörler göre dağılımı incelendiğinde, sanayi malları ithalatının bir önceki yılın aynı dönemine göre %11.5 oranında artış göstererek 35.4 milyar \$, madencilik ürünleri ithalatının %0.5 oranında azalarak 3.8 milyar \$ olduğu, tarım ürünleri ithalatının ise %0.6 oranında azalarak 2.7 milyar \$ olarak gerçekleştirildiği görülmektedir.

Gümrük birliği nedeniyle koruma duvarlarının AB'ne yönelik olarak 1996 yılında kaldırılmış olması, ithalatı cazip kılmış ve özellikle AB'den yapılan ithalatta bir artış kaydedilmiştir. Gümrük Birliğinden önce 1995 yılında, AB'den yapılan ithalat 16.862 milyon \$ iken, 1996 yılında bir önceki yıla göre %32.5 oranında artarak 22.342 milyon \$ olmuştur.

1997 yılının açıklanan verileri, AB'den yapılan ithalat artışında geçmiş yıllara göre bir azalma olduğunu da göstermektedir (1997 Ocak-Kasım döneminde AB'den yapılan ithalat, bir önceki yılın aynı dönemine göre %5.2 oranında artarak 21.372 milyon \$ olarak gerçekleştirilmiştir).

Krizin fiili ithalat üzerindeki etkilerini ise, bu sektörlerde üretim programları, ithalat programları ve bağlantıları nedeniyle 6 aydan önce hissettirmeyeceği düşünülmektedir. Bu arada, yakın komşumuz olan Rusya'nın içinde bulunduğu kriz halen devam etmektedir. Bu ülke mali sektöründe yakın bir gelecekte patlak vermesi olası bir krizden Türkiye'nin doğrudan etkileneceği ise açık bir gerçektir.

Japonya'nın, diğer Doğu Asya ülkelerine nazaran ulaftığı gelişmişlik seviyesi, ekonomisinin yapısı ve ayrıca dünya ekonomisi içindeki özel konumu itibarıyla, ihracatı artırıcı ve dikkat çekecek özel bir takım tedbirler alması beklenmemektedir. Japonya'nın yaflanmakta olan ekonomik durgunluğu, iç talebin canlandırılması suretiyle ve finans sektörünü rehabilite edecek önlemlerin hayata geçirilmesiyle Doğu Asya krizinin Japonya üzerindeki muhtemel olumsuz etkilerinin üstesinden gelebileceği görüşünün hükim düşünce olduğu görülmektedir.

Öte yandan bizi doğrudan ilgilendiren konu, krizin büyümesi ve küreselleşmesi halinde uluslararası finans piyasalarında ortaya çıkabilecek olumsuz gelişmelerin İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'na da yansımaları beklenmelidir. MKB'nda yabancılara tanınan kota %20 olduğu sürece, MKB üzerindeki etkinin sınırlı kalacağı söylenebilirse de, yabancı yatırımcıların bu kotaya afluacak tertiplerle bir çok işlem yapmaları ihtimal dahilindedir. Tam konvertibilite içinde olmamız, sermaye kaçışını hızlandırabilir. Bununla birlikte, ülkemizdeki yüksek enflasyon, yabancı sermaye girişini caydıran bir neden olduğundan, kaçabilecek potansiyel sermayenin bunalım yaratacak boyutta olmadığı düşünülebilir. Ancak, burada bir saptama daha yapmakta yarar vardır: Meclisten geçen yeni vergi yasası çerçevesinde, faiz gelirlerine, repo gelirlerine ve her türlü menkul kıymet gelirleri üzerine konulan vergi ve stopaj nedeniyle, daha yasa meclisten geçmeden önce, çok büyük miktarlarda paraların vergi cenneti ülkelere kaydırıldığı bilinmektedir.

Bu bağlamda, Japon Yeni'nin dolar karşısında önemli ölçüde değer kaybetmesi, dış borçlarının yaklaşık %25'ini Japonya'dan sağlayan ve Yen borçlarını diğer güçlü ülke paralarıyla ödemek zorunda kalan Türkiye açısından lehimize bir gelişme kaydedildiği söylenebilir. Ancak, Japon ekonomisinin de krizden etkilenmesi halinde ODA, OECF ve Japon sermaye piyasalarından sağladığımız kredi imkanlarını güçleştireceği başka bir gerçektir.

Neler Yapılabilir?

1 Ocak 1995 tarihinde yürürlüğe giren Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) Kuruluş Anlaşması ile 1 Ocak 1996 tarihi itibarıyla yürürlüğe giren ve sanayi ürünleri ile ilgili tarım ürünlerinin sanayi paylarını kapsayan Türkiye-Avrupa Birliği Gümrük Birliği, bundan böyle izlenecek üçlü Politika'nın genel çerçevesini ortaya koymaktadır. Bu nedenle, genel olarak uygulamaya konulabilecek önlemleri de Dünya Ticaret Örgütü kuralları ve Gümrük Birliği çerçevesinde tesbit edip, uygulamak daha gerçekçi bir yaklaşım olacaktır. Bu doğrultuda, ithalatta alınabilecek önlemlere ağırlık verilmektedir. Bu önlemlerin her birinin uygulama amacı ve uygulanabilme koşulları birbirinden farklı olup, uygulamada her önlemin kendisine özgü hukuki ve teknik güçlükleri bulunmaktadır. Bunlardan birini ikame edebilen ve genel kapsamda uygulanabilen önlemler değildir. Özellikle Asya krizini yaflayan ülkelere yapılan ithalatta bu önlemlere başvurmak istenirse, bu durumun önemle göz

önünde bulundurulmasında yarar görülmektedir.

i-AKÇT ve EURATOM ürünleri ile tarım ürünleri ve balıkçılık ürünlerinin (thalat Rejimi Kararı eki I ve IX sayılı listeler) üçüncü ülkelerden ithalatında gümrük vergisi ve toplu konut fonu oranları dönemsel olarak yükseltilebilir.

ii-Sanayi Ürünleri (thalat Rejimi kararı eki II sayılı liste kapsamı AKÇT ve EURATOM ürünleri hariç) ile III, IV ve V sayılı liste kapsamı iflemenin ürünleri, gümrük vergisi oranlarının yükseltilmesi, Gümrük Birliğinin uygulanmasına ilişkin 1/95 sayılı Türkiye-AB Ortaklık Konseyi Kararı'nda gerçekleştirilmesi güç koşullara bağlanmıştır.

iii-Genel olarak dumping fiyatlı veya sübvansiyonlu ithalatın yerli sanayi üzerinde oluşturduğu zararın bertaraf edilebilmesi amacıyla re'sen veya başvuru üzerine dumping ve sübvansiyon oluşturulması bağlatmak ve önlem almak veya kısa zamanda hızla artan ithalatın yerli sanayi üzerinde oluşturduğu zararın önlenmesi için korunma önlemine başvurmak mümkün bulunmaktadır. Ancak, bunun için ilgili mevzuat kapsamında uygun değerlendirmelerin yapılması ve iflemlerin bağlatılması gerekmektedir.

iv-Çeşitli tekstil ürünleri ithalatında, gümrük birliği kapsamında, gözetim ve miktar kısıtlaması uygulaması yapılmaktadır. Krizin etkisi yoğun bir şekilde yaşanan ülkelere yapılan ithalatın bir kısmı halihazırda miktar kısıtlamasına tabiidir. Miktar kısıtlamasına tabii olan ürünlerde yapılabilecek ithalat kota ile sınırlandırılması nedeniyle, bu ürünlerde zarar etkisi oluşturan bir ithalatın olması beklenmemelidir. Ancak, tekstil ürünleri ithalatının büyük bir kısmının Dahilde İfleme Rejimi kapsamında yapılabiliyor olması, bazı tekstil ürünleri ithalatında uygulanan miktar kısıtlamaları etkin olmamasına yol açabilir.

v-Ödemeler dengesi güçlü olduğu çerçevesinde alınabilecek önlemler: GATT 1994'ün XVIII. maddesi çerçevesinde, genel ithalatın önemli oranda artması ve bunun sonucunda ödemeler dengesinin açık vermesi durumunda, menfi ülke ayrımı yapılmaksızın bütün ülkelere yapılan ithalata öncelikle fiyata dayalı önlem (ek vergi, ithalat teminatı) ve bu önlemler sonucunda ödemeler dengesinde düzelme olmaz ise, miktar kısıtlamalarına yönelik önlemlerin genel kapsamlı olarak uygulanması mümkündür. Ancak, Türkiye yakın zamanlarda XVIII.Madde önlemlerine son verdiğini ve bir daha bu önlemlere başvurmayacağını Dünya Ticaret Örgütü'ne bildirmiştir. Bundan sonra, bu kapsamda bir önleme başvurusunun gerek Dünya Ticaret Örgütü kuralları, gerekse AB ile Gümrük Birliği'miz kapsamında güç olduğu düşünülmektedir.

vi-Bakım-onarım-servis hizmetleri için gereken fiyatlara artışlarının yapılması:

İthalat sonrasında, ithal malların bakım, onarım ve servis hizmetlerinin yerine getirilmesi için gereken fiyatlara en az Avrupa Birliği ülkelerinde olduğu kadar azaltılması gerekmektedir.

vii-İhtisas gümrüklerine azaltık verilmesi: Doğu Asya ülkelerinden kaynaklanan otomobil ve beyaz eşya gibi lüks tüketim malları ile ithalatında istenmeyen artışlar olabilecek diğer maddelerin ithalatlarında aranacak teknik kriterlerin ihtisas gümrüklerinde incelenmesi, sınıra konulması ve bu malların iç pazara girişlerinin yavaşlatılması mümkündür.

viii-Dünya Ticaret Örgütü Kurulmuş Anlaşması eki Ticarete Teknik Engeller Anlaşması ve İnsan, Hayvan ve Bitki Sağlığı Anlaşması'nda öngörülen düzenlemelerin gerekli etkinlik uygulamasının sağlanması uygun olabilecektir.

Bu bağlamda, Doğu Asya ülkelerinde yaşanan krizden ithalatçıların negatif ölçülerde etkilenmemesi için, gerekli düzenlemelerin yapılmasına ve yeni oluflumlara göre belirli stratejilerin belirlenmesine gereksimin vardır. Ülkenin seçim atmosferine girmesi nedeniyle, büyük dünya ülkelerini büyük bir durgunluğa iten Doğu Asya krizi hafife alınmamalı, seçim ekonomisi çerçevesinde palyatif tedbirlere başvurulmaması gerekmektedir. 1994 krizinin etkilerini henüz tam olarak üzerinden atamış bulunan Türkiye, gerekli adımları ve geleceğe yönelik tedbirleri almakta geç kalması halinde, içine düşebileceği ihtimal dahilinde olan yeni bunalımlardan çıkması kolay olmayacaktır.

İthal edilen her mal için dışarıya kaynak transfer etmek zorunda kalan ülkenin, bir an önce, uzun zamandan beri yapılmayan yatırımlara yönelmesi, ülke içinde istihdam yaratıcı, üretim artırıcı harcamalara azaltık verilmesi gerçeği göz ardı edilmemelidir. Tüketimi artırıcı ithal mallarına sınırlandırma getirilebilir, yatırım mallarına azaltık verilebilir. Türkiye insanının bir tüketim toplumu oluşturduğu günümüzde, gerçekçi, adımları ve geleceği kurtarmaya yönelik tedbirlerin alınması kaçınılmazdır. Hiç bir zaman geç değildir, felsefesinin uygulanmaya konularak yürütülmesi gerekmektedir. Enerji sektöründe yapılan hatalardan dolayı içine düştüğümüz sorunların, başka sektörlerde yaşanmaması dileğiyle.

